

Prawa człowieka

A Bill of Rights as provided in the then Original documents to The Constitution of the United States in force December 15 1791

Article I

in progress without due process of law: nor shall private contracts be subject for public use without just compensation.

Article VI

Article VII

Now proposed this word shall instead of words be substituted.

Article IX

rozdział V

1. Prawa i obowiązki ucznia

- W jakich dokumentach są zapisane prawa uczniów? ■ Jakie szczególne prawa mają uczniowie? ■ Co powinien zrobić uczeń (uczennica), gdy jego (jej) prawa są naruszane? ■

NAUKA JEST PRAWEM

powrót

Prawo do nauki jest jednym z podstawowych praw człowieka i zostało zapisane w wielu dokumentach międzynarodowych oraz prawie poszczególnych krajów. I tak [Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej \(art. 14\)](#) stwierdza, że:

- każdy ma prawo do nauki i dostępu do kształcenia zawodowego i ustawicznego;
- prawo to obejmuje możliwość korzystania z bezpłatnej nauki obowiązkowej.

[Polska konstytucja w art. 70](#) stanowi, że „każdy ma prawo do nauki”, a „władze publiczne

zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia”. Nasz Trybunał Konstytucyjny w jednym z orzeczeń stwierdził: „Prawo do nauki należy do podstawowych praw jednostki we współczesnym społeczeństwie. Prawo to musi być postrzegane zarówno w kategoriach dobra i wartości indywidualnych, jak i ważnego, podstawowego dobra społecznego”.

Nauka w Polsce w szkołach publicznych jest bezpłatna, dopuszcza się natomiast pobieranie opłat za niektóre usługi edukacyjne świadczone przez publiczne uczelnie wyższe (patrz – s. 100).

Czy nam się to podoba, czy nie, nauka w Polsce do 18. roku życia jest obowiązkowa. Wprawdzie dobra edukacja jeszcze niczego nie gwarantuje, ale jej brak zmniejsza nasze szanse na sukces. Nie tylko osobisty – warto pamiętać o słowach Andrzeja Frycza Modrzewskiego (1503-1572), że „takie będą Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie”.

UCZENNICO, UCZNIU, JAKIE MASZ PRAWA?

Uczniom przysługują takie same prawa jak innym ludziom. Ich także dotyczą zatem zapisy zawarte w Konstytucji RP, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ oraz Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (przedstawiamy je w kolejnych lekcjach).

Inne dokumenty, które odnoszą się do praw uczniów w Polsce, to: ■ Konwencja o Prawach Dziecka, ■ Ustawa o systemie oświaty, ■ rozporządzenia ministra edukacji w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych oraz w sprawie warunków i sposobów oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych. Aktem prawnym niższego rzędu odnoszącym się do praw ucznia jest **statut szkoły** wraz z katalogiem praw i obowiązków ucznia.

Źródła praw uczniów – wybrane dokumenty

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

- Art. 47. Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.
- Art. 49. Zapewnia się wolność i ochronę tajemnicy komunikowania się. Ich ograniczenie może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.
- Art. 70.1. Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18. roku życia jest obowiązkowa.
3. Rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych.
 4. Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu tworzą i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów.

Konwencja o Prawach Dziecka

- Art. 13. 1. Dziecko będzie miało prawo do swobodnej wypowiedzi (...).
2. Wykonywanie tego prawa może podlegać pewnym ograniczeniom, lecz tylko takim, które są przewidziane przez prawo i które są konieczne:
 - a) dla poszanowania praw i reputacji innych osób
 - b) albo do ochrony bezpieczeństwa narodowego lub porządku publicznego bądź zdrowia albo moralności społecznej.

Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r.

- Art. 55.1. W szkole i placówce działa samorząd uczniowski (...).
5. Samorząd może przedstawiać radzie szkoły lub placówki, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi wnioski i opinie we wszystkich sprawach szkoły lub placówki, w szczególności dotyczących realizacji podstawowych praw uczniów, takich jak:
 - 1) prawo do zapoznawania się z programem nauczania, z jego treścią, celem i stawianymi wymaganiami,
 - 2) prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu,
 - 3) prawo do organizacji życia szkolnego, umożliwiające zachowanie właściwych proporcji między wysiłkiem szkolnym a możliwością rozwijania i zaspokajania własnych zainteresowań,
 - 4) prawo do redagowania i wydawania gazety szkolnej,
 - 5) prawo organizowania działalności kulturalnej, oświatowej, sportowej oraz rozrywkowej zgodnie z własnymi potrzebami i możliwościami organizacyjnymi, w porozumieniu z dyrektorem,
 - 6) prawo wyboru nauczyciela pełniącego funkcję opiekuna samorządu.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów przedszkola oraz szkół publicznych

- 4.1. Nauczyciele na początku każdego roku szkolnego informują uczniów oraz ich rodziców (opiekunów) o:
 - 1) wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania,
 - 2) sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów,
 - 3) warunkach i trybie uzyskania wyższej niż przewidywana rocznej (semestralnej) oceny klasyfikacyjnej z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych.

Dlaczego mówimy nie tylko o prawach człowieka, lecz także o prawach ucznia? Czy waszym zdaniem takie rozróżnienie ma sens?

PRAWA UCZNIWA W USTAWIE

Zgodnie z Ustawą o systemie oświaty szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności. Nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską z poszanowaniem ich godności osobistej. Co więcej,

▲ Nauka nie zawsze wywołuje aż taką radość. Pamiętajmy jednak, że jest ona naszym prawem i warto z niego korzystać.

w niej miejsca na sekrety. Uczniowie mają prawo do zapoznania się z programem nauczania, jego treścią i wymaganiami, jakie im się stawia, a także do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu. To niezwykle ważne – każdy powinien wiedzieć, jak i na jakiej podstawie został oceniony. Uczniowie mają prawo do takiej organizacji życia szkolnego, która zapewnia zachowanie właściwych proporcji między wysiłkiem szkolnym a rozwijaniem własnych zainteresowań. Mogą też redagować i wydawać gazetę szkolną, organizować działalność kulturalną, oświatową, sportową oraz rozrywkową. Mają też prawo wybrać opiekuna samorządu uczniowskiego.

Wspomniane wyżej prawa zostały wymienione w artykule ustawy opisującym uprawnienia samorządu uczniowskiego, czyli wszystkich uczennic i uczniów szkoły. Samorząd może przedstawiać wnioski i opinie uczniów nie tylko w tych kwestiach, ale we wszystkich sprawach szkoły.

Jak łatwo zauważyć, korzystanie z niektórych uprawnień zależy w dużym stopniu od zaangażowania i chęci uczniów. Warto zgłaszać nowe inicjatywy, korzystając z praw, które nam przysługują. Prowadzenie gazetki czy zorganizowanie festiwalu teatralnego w szkole może okazać się pierwszym doświadczeniem „zawodowym” przyszłego dziennikarza czy animatora kultury. Wnioski w sprawie wymagań stawianych uczniom czy sposobu oceniania mogą pomóc szkole lepiej uczyć.

przestrzeganie praw dziecka i praw ucznia oraz upowszechnianie wiedzy o tych prawach jest obowiązkiem szkoły i podlega nadzorowi pedagogicznemu, czyli kontroli.

Jak wszyscy ludzie uczennice i uczniowie mają prawo do poszanowania swojej godności osobistej. Nie mogą być poniżani – ani przez nauczycieli, ani innych uczniów. W szkole niedopuszczalne są jakiegokolwiek formy przemocy fizycznej i psychicznej, ochronie podlega także prywatność dzieci i młodych ludzi, co oznacza między innymi, że informacje o nich i ich życiu prywatnym powinny być traktowane jak poufne.

Uczennice i uczniowie powinni mieć natomiast dostęp do informacji, które ich dotyczą – szkoła jest instytucją publiczną i nie ma

Obowiązek szkolny dziecka powinien zaczynać się na początku roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 6, a nie 7 lat – taki przepis ma być wprowadzony od 2014 r. Obowiązek szkolny trwa do końca gimnazjum, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18. roku życia. O tym, czy uczyć się dalej, decydujemy już sami.

STATUT SZKOŁY

W każdej szkole dostępny jest statut, w którym określa się prawa i obowiązki ucznia. Statut szkoły ustala m.in. cele i zadania szkoły, jej organy oraz ich kompetencje; zakres zadań nauczycieli oraz innych pracowników, zasady rekrutacji, a także prawa i obowiązki uczniów, w tym przypadki, w których uczeń może zostać skreślony z listy. Powinien znajdować się w miejscu dostępnym dla wszystkich uczniów – sprawdźcie, czy tak jest w waszej szkole. Być może został wywieszony na korytarzu, a nie zwróciliście na niego uwagi? Powinien być także dostępny w szkolnej bibliotece oraz na stronie internetowej szkoły.

Statut szkoły zawiera zwykle:

- **prawa ucznia** oraz tryb składania skarg w przypadku ich naruszenia,
- **obowiązki ucznia**,
- **zasady rekrutacji uczniów**,
- kompetencje samorządu uczniowskiego,
- warunki bezpieczeństwa uczniów,
- kryteria skreślenia z listy uczniów oraz sytuacje, w których dyrektor szkoły może wystąpić do kuratora oświaty z wnioskiem o przeniesienie ucznia do innej szkoły,
- rodzaje nagród i kar stosowanych wobec uczniów oraz tryb odwołania się od decyzji rady pedagogicznej, dyrekcji,
- termin i formę usprawiedliwienia nieobecności na zajęciach edukacyjnych,
- sposób korzystania z telefonów komórkowych,
- zasady noszenia jednolitego stroju.

▲ Ze statutem szkoły zamieszczonym na stronie internetowej każdy może się zapoznać.

Większość szkół obok statutu ma jeszcze tradycyjny regulamin, w którym precyzuje niektóre postanowienia statutu. Trzeba jednak wiedzieć, że to w statucie powinna się znajdować zamknięta lista nagród i kar, zmieniać je można tylko poprzez nowelizację statutu.

W kilkuosobowym zespole opracujcie katalog najważniejszych praw ucznia, a następnie porównajcie go z tymi zapisanymi w statucie waszej szkoły. Czy są różnice? Jakie modyfikacje moglibyście zaproponować?

Najgorzej, gdy szkoła ucieka się do takich metod jak zastraszanie, przemoc czy sztuczny autorytet. Metody te niszczą u uczniów naturalne odruchy, szczerą i wiarę w siebie, czyniąc z nich ludzi uległych.

Albert Einstein (1879-1955), fizyk, laureat Nagrody Nobla

OBOWIĄZKI UCZNIĄ

To, że uczeń ma wiele praw, nie oznacza, że może on lekceważyć swoje obowiązki szkolne czy bezkarnie naruszać godność nauczycieli. Uczniowie mają nie tylko prawa, ale i obowiązki. Do najważniejszych **obowiązków ucznia** wymienianych zwykle w statutach i regulaminach szkół należą:

- udział w zajęciach edukacyjnych, przygotowywanie się do nich oraz właściwe zachowanie w ich trakcie,
- usprawiedliwianie, w określonym terminie i formie, nieobecności na zajęciach edukacyjnych,
- dbanie o schludny wygląd oraz noszenie odpowiedniego stroju,
- właściwe zachowanie wobec nauczycieli i innych pracowników szkoły oraz pozostałych uczniów,
- przestrzeganie ustalonych warunków korzystania z telefonów komórkowych i innych urządzeń elektronicznych na terenie szkoły.

GDY PRAWA UCZNIĄ SĄ NARUSZANE

Znacie już prawa ucznia. Czy potraficie wskazać przykłady naruszania tych praw? Która ze spraw wydała ci się szczególnie kontrowersyjna?

Co zrobić, jeśli prawa uczennic i uczniów są naruszane? Na przykład, gdy szkoła nie potrafi zapewnić ochrony przed przemocą ze strony rówieśników? Co zrobić, gdy nauczyciel kogoś upokorzy? Albo jeśli w szkole – wbrew statutowi – stosuje się niejasne kryteria oceniania uczniów i nie wiesz, z czego wynika twoja ocena?

Reakcja na naruszenie praw ucznia zależy oczywiście od wagi sprawy.

- Kwestię niejasnej oceny może rozwiązać zwrócenie się do nauczyciela czy wychowawcy.
- Jeśli sprawa jest poważna, a rozmowa z nauczycielem nie przyniesie efektów, należy poprosić o wsparcie rodziców.
- Jeśli doszło do poważniejszego naruszenia praw ucznia przez nauczyciela (lub innego pracownika szkoły), zarówno uczeń, jak i jego rodzice mają prawo do złożenia skargi do dyrektora szkoły.
- Należy pamiętać o radzie szkoły i samorządzie uczniowskim – to sojusznicy ucznia.
- Jeśli to nie pomoże – skargę należy skierować do wizytatora zajmującego się prawami ucznia lub kuratora oświaty.
- W ostateczności można zastanowić się nad innymi formami nacisku (np. nagłośnienie sprawy w lokalnych mediach).

Opis procedury składania skargi powinien znajdować się w regulaminie szkoły. W drastycznych przypadkach należy rozważyć zgłoszenie sprawy policji. Pamiętaj: twoje milczenie oznacza, że *de facto* zgadzasz się na przemoc. Pomocą może ci służyć także Biuro Rzecznika Praw Dziecka (www.brpd.gov.pl).

▲ Wszelkie kwestie sporne najpierw warto wyjaśniać z nauczycielami, a w razie potrzeby zwrócić się o pomoc do wychowawcy.

GDY NAUCZYCIELOWI ZDARZY SIĘ NIEDYSKRECJA...

Rzecznik Praw Dziecka zwrócił niedawno, że podczas wywiadówek nauczycielom zdarza się opowiadać o stanie zdrowia uczniów. To naruszenie **ochrony danych osobowych**, i to tych wrażliwych, podlegających szczególnej ochronie. Nauczycielowi nie wolno na przykład opowiadać o chorobie jednego z uczniów w obecności osób trzecich.

Z ŻYCIA WZIĘTE

Rodzice skarżą się, że rady pedagogiczne uchwalają całkowity zakaz korzystania z telefonu komórkowego na terenie szkoły. Resort edukacji twierdzi, że jest to sprzeczne z prawem. (...)

Urszula Przybylska – Ziolo, dyrektor departamentu kształcenia ogólnego i specjalnego w Ministerstwie Edukacji Narodowej, wyjaśnia, że statut szkoły może jedynie ograniczać korzystanie z telefonów komórkowych na terenie placówki, a nie zakazywać go (rozporządzenie z 9 lutego 2007 r.).

(Źródło: <http://samorząd.infor.pl>, 27 września 2007 r.)

Jak w waszej szkole rozwiązuje się problem używania telefonów komórkowych podczas lekcji? Jak powinien wyglądać szkolny savoir-vivre? Czy zdarzyła się wam sytuacja podobna do tej opisanej we wniosku do RPO na s. 163.

Jakie sprawy uczniów powinny być objęte tajemnicą? Czy jesteście w stanie podać przykłady sytuacji, w których taka tajemnica nie powinna obowiązywać?

Z ŻYCIA WZIĘTE

Przekazywanie danych dotyczących ucznia i jego rodziny poza szkołę jest niedozwolone* – przypomina Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych Wojciech Wiewiórowski. Szkoły muszą zwrócić uwagę na to, co się dzieje z danymi uczniów w elektronicznych dziennikach ocen, których prowadzenie przekazano instytucjom zewnętrznym. Szkoły muszą się też pilnować, jeśli chcą się pochwalić osiągnięciami ucznia w różnego rodzaju biuletynach informacyjnych lub na stronach internetowych: nie mogą tego robić bez zgody ucznia i jego rodziców.

– Ze skrajnie niepożądanymi sytuacjami mieliśmy do czynienia w wyborach samorządowych, kiedy gromadzone przez szkołę adresy rodziców były wykorzystywane w kampanii przez nauczycieli startujących w wyborach – stwierdził też GIODO.

(„Rzeczpospolita”, 19 października 2011 r.)

WAŻNE SŁOWA

■ prawa ucznia ■ prawa człowieka ■ prawo do nauki ■ statut szkoły ■ regulamin szkoły ■ obowiązki ucznia ■ godność ucznia ■ prawo do szacunku ■ prawo do informacji ■ jawność ■ ochrona danych osobowych ■

SPRAWDŹ SIĘ SAM/A

- ✓ W jakich dokumentach znaleźć można przepisy określające prawa ucznia?
- ✓ Jakie prawa mają uczennice i uczniowie twojej szkoły? A obowiązki?
- ✓ Do kogo możesz się zwrócić, jeśli prawa uczniów w twojej szkole są naruszane?

* Więcej na temat danych osobowych – patrz lekcja 4, „Prawo do prywatności – obywatel i media”.

2. Historia praw człowieka

- Skąd się biorą prawa człowieka? ■ Jakie historyczne wydarzenia i dokumenty z nimi się wiążą? ■ Czy się różnią prawa człowieka od wolności, które nam przysługują? ■ Dlaczego mówi się o generacjach praw człowieka? ■ Co to jest nieposłuszeństwo obywatelskie? ■

▲ Każdemu z tych dzieciaków przysługują wolności i prawa człowieka.

PRAWA WSZYSTKICH LUDZI

Konstytucja RP stanowi, że źródłem wolności i praw człowieka jest jego **godność**. Ta szczególna wartość przysługuje nam od chwili, gdy pojawiliśmy się na świecie, nie możemy się jej zrzec i nikt nie może jej nas pozbawić. Uważa się, że prawa człowieka są **pierwotne w stosunku do państwa** (poprzedzają je).

Prawa człowieka przysługują nie tylko nam, ale też wszystkim ludziom, nawet tym, którzy łamią prawo i nie wywiązują się z obowiązków obywatelskich. „Człowiek” w tym rozumieniu to nie tylko obywatel danego państwa, lecz także cudzoziemiec czy bezpaństwowiec (patrz – s. 7).

Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

Art. 30 Konstytucji RP

Istotą **wolności człowieka** jest to, że nikt, w tym władza publiczna, nie może w nie ingerować ani ich naruszać. Tylko my sami, w granicach naszych wolności, decydujemy o swoim zachowaniu i podejmujemy swobodne decyzje. Podkreśla się przy tym, że wolności są pierwotne wobec praw (np. wolność osobista oznacza swobodę dysponowania własną osobą, czyli wybór miejsca zamieszkania, zawodu itp.).

Natomiast **prawa człowieka** łączą się zazwyczaj z możliwością formułowania żądań – jednostka może domagać się określonego zachowania czy świadczeń od osób reprezentujących władzę publiczną, np. policjanta czy urzędnika, powołując się na swoje prawa (np. prawo do sądu).

Wydawać by się mogło, że konieczność respektowania praw i wolności nie budzi już wątpliwości. A jednak rzecz nie jest taka prosta, gdyż mogą one wchodzić w konflikt ze sobą nawzajem oraz z innymi wartościami demokratycznymi, takimi jak np. bezpieczeństwo publiczne. Po zamachach terrorystycznych 11 września 2001 r. w Stanach Zjednoczonych zaczęto się zastanawiać, czy są sytuacje, w których uzasadnione jest stosowanie tortur. Wyobraźmy sobie, że w centrum miasta umieszczono ładunek wybuchowy, życie milionów ludzi jest zagrożone, a ujęty terrorysta nie chce ujawnić, gdzie ukrył bombę... Czy można poddać go torturom, by ratować życie innych ludzi? Polska konstytucja nie pozostawia wątpliwości – tortury są całkowicie zakazane.

Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.

Art. 40 Konstytucji RP

KRÓTKA HISTORIA PRAW CZŁOWIEKA

Genezy praw człowieka można szukać w odległej przeszłości. Już w starożytności zastanawiano się nad granicami wolności jednostki, istotą praw naturalnych czy dobrej władzy. Nie można jednak mówić o prawach człowieka w społeczeństwach, w których istniało niewolnictwo.

Dla kształtowania się idei **naturalnych praw jednostki** ogromne znaczenie miał nowy sposób patrzenia na człowieka, jaki przyniosło chrześcijaństwo. Człowiek był pojmowany jako wolna osoba, stworzona na obraz i podobieństwo Boga i mająca swoją przyrodzoną godność. Ważny był także **uniwersalizm chrześcijański**, nakazujący traktować ludzi – niezależnie od ich rasy czy majątku – jako równych w obliczu Boga.

Nie ma już żyda ani poganina, nie ma już niewolnika ani człowieka wolnego, nie ma już mężczyzny ani kobiety, wszyscy bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie Jezusie.

św. Paweł (ok. 8-ok. 67), List do Galatów

W średniowieczu powstał dokument, który po latach został uznany za kamień milowy w rozwoju idei praw człowieka. **Wielka Karta Swobód** (łac. *Magna Charta Libertatum*), bo o niej mowa, została wydana w 1215 r. przez Jana bez Ziemi. Ten angielski monarcha został przymuszony przez poddanych, którzy zbuntowali się przeciw nowym podatkom, do ustanowienia karty. Król zobowiązał się m.in. do nienakładania nowych podatków bez zgody specjalnej rady. W ograniczonym stopniu karta gwarantowała też części poddanym prawo do sądu (król nie mógł ich samowolnie uwięzić ani pozbawić mienia). Nad wypełnianiem tych zobowiązań przez monarchę miała czuwać komisja baronów.

Wielka Karta Swobód zyskała ważne miejsce w historii praw człowieka dzięki jej późniejszym interpretacjom. Początkowo dokument ten był w istocie jedynie przywilejem, który dotyczył baronów. Za wcześnie było, by mówić o „człowieku” bez uwzględniania podziałów stanowych występujących w XIII wieku.

XVII- i XVIII-wieczni myśliciele, twórcy **liberalizmu**, zaczynają szukać uzasadnienia dla koncepcji praw człowieka w jego przyrodzonej godności.

Nie ma bowiem nic bardziej oczywistego niż to, że istoty tego samego gatunku, które rodzą się, by wykorzystywać takie same udogodnienia natury i takie same zdolności, powinny być także równe między sobą.

John Locke (1632-1704), angielski filozof

W XVII wieku w Anglii pojawia się kilka dokumentów, które już śmiało można włączyć do historii praw człowieka. Najważniejszy to **Habeas Corpus Act** (1679 r.), ustawa, która zawierała gwarancje nietykalności osobistej i określała dokładnie czas trwania aresztu osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa. Po upływie określonych przez to prawo terminów osoba podejrzana miała zostać postawiona przed sądem albo uwolniona za kaucją.

Ważną rolę odegrała amerykańska **Deklaracja niepodległości** (1776 r.), stwierdzająca, że każdy człowiek jest obdarzony prawem do życia, wolności i dążenia do szczęścia, a także pierwsze 10 poprawek do konstytucji (tzw. **Bill of Rights**) Stanów Zjednoczonych (1791 r.), które gwarantowały obywatelom wolności i prawa, np. wolność słowa czy wyznania, prawo do posiadania i noszenia broni, a zakazywały np. stosowania okrutnych kar.

Zmiana w sposobie myślenia o prawach jednostki następuje w epoce oświecenia. Powoli upowszechnia się przekonanie, że człowiekiem jest zarówno szlachcic, jak i mieszczanin czy chłop. Takie rozumienie człowieczeństwa jest bliższe współczesnym pojęciom. Odnajdujemy je w koronnym dla epoki oświecenia tekście francuskiej **Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela** z 26 sierpnia 1789 r. Prawa człowieka i obywatela są tu traktowane jako naturalne, niezbywalne i święte. Szlachcic, mieszczanin czy chłop – po stuleciach podziałów stanowych – mieli stać się równi wobec prawa. Zaczynała się nowa epoka.

▲ **Bill of Rights** to pierwsze dziesięć poprawek do konstytucji USA z 25 września 1789 r. Weszły one w życie 15 grudnia 1791 r. po ratyfikacji przez poszczególne stany.

Historia Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela nie kończy się w XVIII wieku. Stanowi ona część porządku konstytucyjnego V Republiki (1958 r.) i jest aktem obowiązującym we współczesnej Francji.

POCZĄTKI PRAW CZŁOWIEKA W POLSCE

W historii praw człowieka nie można pominąć przywilejów polskiej (i litewskiej) szlachty. Przywileje te ograniczały samowolę władzy królewskiej i prowadziły do respektowania praw jednostek. Na przykład w 1430 r., a więc 250 lat przed Habeas Corpus Act, szlachta uzyskała przywilej znany pod łacińską nazwą **Neminem captivabimus nisi iure victum** – „Nikogo nie uwięzimy bez wyroku sądowego (z wyjątkiem osób schwytanych na gorącym uczynku)”.

Spośród kolejnych przywilejów warto wspomnieć przywilej nieszawski (1454 r.) oraz konstytucję **Nihil novi [nisi commune consensu]**, czyli „nic nowego [bez zgody ogółu]” (1505 r.), które potwierdzały prawa polityczne szlachty do współrządzenia państwem wraz z królem (demokracja szlachecka).

Idee sprawiedliwych rządów i praw jednostki obecne są w dziełach XV-wiecznych polskich myślicieli. Rektor Akademii Krakowskiej Stanisław ze Skarbimierza (data ur. nieznaną, zm. 1431) uważał, że fundamentem państwa

▲ Akt konfederacji warszawskiej znajduje się w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie.

jest prawo i nawet władza królewska nie może go naruszać. Król powinien w działaniach kierować się dobrem mieszkańców, a prawo musi być „słuszne i zachowujące dla wszystkich jedną sprawiedliwość”. Paweł Włodkowic (ur. ok. 1370, zm. po 9 X 1435) z kolei podkreślał, że władza królewska zależy od woli tych, którzy są rządzeni, prawo stoi ponad królem, a decyzje władzy z nim sprzeczne „nie utrzymują się w mocy”. Dokumentem wyjątkowym w rozrywanej krwawymi wojnami religijnymi Europie była **konfederacja warszawska z 1573 r.**, która gwarantowała szlachcie wolność sumienia i tolerancję religijną (zobacz cytaty na s. 177).

Wiek XIX to początek debaty o kilku szczególnie istotnych i mających długą historię formach naruszania ludzkiej godności i wolności – niewolnictwie, poddaństwie, wyzysku robotników, zmuszaniu dzieci do pracy oraz dyskryminacji kobiet. Zaczęto także współpracę w ustalaniu reguł humanitarnego traktowania rannych żołnierzy. Wtedy też podpisano pierwsze międzynarodowe porozumienia, w tym akt zakazujący niewolnictwa (1890 r.) i pierwszą konwencję genewską w sprawie służb sanitarnych w czasie wojny oraz traktowania rannych żołnierzy (1864 r.).

PRAWA CZŁOWIEKA W XX WIEKU

W czasie dwóch wojen światowych w XX wieku doszło do naruszeń praw człowieka na niespotykaną wcześniej skalę. Pierwsze próby współpracy w zakresie ochrony praw człowieka były jednak nieudane (Liga Narodów z 1919 r.). Dopiero po II wojnie światowej powołano do życia ONZ i podpisano **Powszechną Deklarację Praw Człowieka** (1948 r.), która ustanowiła międzynarodowe standardy dotyczące praw człowieka. Deklaracja głosi wolność i równość jednostek niezależnie od płci, rasy, języka i religii. Powszechną Konwencję Praw Człowieka uzupełniał **Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych** przyjęty w 1966 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Innym ważnym dokumentem, który określił niezbywalne prawa i wolności każdego człowieka, była Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (zwana też Europejską Konwencją Praw Człowieka) podpisana przez Radę Europy w 1950 r. Konwencja nie tylko zobowiązała państwa-sygnatariuszy do ochrony praw, ale także ustanowiła mechanizm sądowy i organy kontroli ich przestrzegania.

Dzisiejszy katalog praw człowieka jest oczywiście znacznie dłuższy niż ten sformułowany w XVIII wieku. Zasada pozostała jednak niezmienną – prawa człowieka są:

- **powszechne**, czyli uniwersalne (dotyczą każdego bez żadnych wyjątków),
- **przyrodzone** (przysługują każdemu od chwili narodzin);
- **nienaruszalne** (władza nie może ich nikogo pozbawić) i **niezbywalne** (nikt nie może się ich zrzec), a organy władzy muszą zagwarantować ich przestrzeganie.

Prawa te wyznaczają granicę działań władz.

Rodzaje praw człowieka		
osobiste (obywatelskie)	polityczne	ekonomiczne, socjalne i kulturalne
<ul style="list-style-type: none"> • prawo do życia • zakaz tortur • zakaz pracy niewolniczej • wolność osobista • prawo do rzetelnego procesu sądowego 	<ul style="list-style-type: none"> • wolność pokojowych zgromadzeń • wolność stowarzyszania się • prawo do wybierania przedstawicieli i bycia wybieranym (czynne i bierne prawo wyborcze) 	<ul style="list-style-type: none"> • prawo do własności • prawo do pracy • prawo do urlopu • prawo do zabezpieczenia socjalnego na starość i w razie choroby

Rodzaje praw człowieka		
osobiste (obywatelskie)	polityczne	ekonomiczne, socjalne i kulturalne
<ul style="list-style-type: none"> • prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego • wolność myśli, sumienia i wyznania • zakaz dyskryminacji 	<ul style="list-style-type: none"> • udział w referendum • prawo do informacji o działalności władzy • wolność wyrażania opinii 	<ul style="list-style-type: none"> • prawo do dostępności opieki zdrowotnej • prawo do edukacji • prawo do korzystania z dóbr kultury

Powyższa tabela zawiera trzy główne rodzaje praw i wolności (nie mylcie ich z generacjami praw człowieka – patrz następna strona). Warto zwrócić uwagę, że kategorie te są całkiem rozłączne (np. wolność wyrażania opinii może być zaliczana zarówno do praw osobistych, jaki i politycznych).

Bądź świadomy swoich praw – i mechanizmów ułatwiających ich wykorzystanie – ilekroć stajesz w obliczu przymusu państwa. Lecz jako obywatel i wyborca staraj się wyważyć te interesy i pragnienia, których winny chronić prawa, z tymi, które dopuszczają kompromis w procesie wyznaczania celów publicznych. Pamiętaj, że twój udział w takich kompromisach, nawet jeśli ponosisz pewną cenę, czyni społeczeństwo lepszym. W relacjach, w które angażujesz się jako członek społeczeństwa i różnych mniejszych grup społecznych, szukaj cierpliwie równowagi między twoimi prawami a obowiązkami i wszystkimi innymi mechanizmami zwiększającymi wzajemne zaufanie i szacunek między tobą a innymi.

W relacje prywatne wchodzi z nadzieją, zaufaniem i odrobiną ostrożności. Nie rezygnuj pochopnie z praw. Ale kiedy nawiądziesz z kimś osobiste więzi, zapomnij o swych prawach. Pamiętaj – nie rezygnujesz z nich. Twoje związki będą bogatsze, jeśli oprzesz je na przyjaźni, miłości, dawaniu i przebaczeniu. Jeśli jednak zostaniesz zdradzony i wykorzystany, nie wahaj się sięgać znów po swoje prawa. Jesteś wolnym człowiekiem, a nie niewolnikiem swej rodziny i przyjaciół.

Wiktor Osiatyński, *Prawa człowieka i ich granice*, Kraków 2011

NAJWAŻNIEJSZE DOKUMENTY WSPÓŁCZESNE

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948 r.),
- Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (1950 r., wraz z protokołami dodatkowymi), zwana też Europejską Konwencją Praw Człowieka,
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (1966 r.),
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966 r.),
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (międzynarodowym konwencjom brońącym praw człowieka poświęcona jest następna lekcja).

Dlaczego powstało tak wiele dokumentów związanych z prawami człowieka? Czy nie wystarczy jedna uniwersalna deklaracja praw człowieka, które są powszechne, przyrodzone i niezbywalne?

PODSTAWOWE PRAWA I WOLNOŚCI CZŁOWIEKA

Pod koniec lat 70. XX wieku francuski prawnik Karel Vasak zaproponował podział praw człowieka na trzy generacje (kategorie).

Prawa I generacji to podstawowe prawa wynikające z przyrodzonej godności człowieka. Zapisane są w każdej konstytucji państwa demokratycznego.

Prawa II generacji to prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne, zapewniają jednostce rozwój fizyczny i duchowy i bezpieczeństwo socjalne. Dotyczą zasad wspólnego życia, pracy, kultury.

Prawa III generacji to uprawnienia przysługujące grupom, zbiorowościom, narodom, odnoszące się do jakości ich życia. W prawodawstwie międzynarodowym uważa się za obowiązkowe przestrzeganie praw I generacji, natomiast II i III w miarę możliwości.

Wiele informacji o historii praw człowieka, ich przestrzeganiu, a także liczne międzynarodowe konwencje i deklaracje znajdziesz na stronach ONZ:

www.unic.un.org.pl/prawa_czlowieka

I generacja	II generacja	III generacja
<ul style="list-style-type: none">• prawo do życia• wolność osobista• prawo do prywatności• prawo do własności• równość wobec prawa• prawo do sądu• wolność słowa• wolność wyznania i przekonań• prawo udziału w wyborach• wolność stowarzyszeń i zgromadzeń	<ul style="list-style-type: none">• prawo do edukacji• prawo do opieki zdrowotnej• prawo do zabezpieczenia socjalnego• prawo do pracy• prawo do urlopu• prawo do opieki nad matką i dzieckiem• prawo do korzystania z dóbr kultury	<ul style="list-style-type: none">• prawo do rozwoju• prawo do pokoju• prawo do zdrowego środowiska naturalnego• prawo do wspólnego dziedzictwa ludzkości• prawo do pomocy humanitarnej• prawo do informacji

OBYWATELSKIE NIEPOSŁUSZEŃSTWO

We wspomnianej wcześniej amerykańskiej Deklaracji Niepodległości (1776 r.) został zapisany obowiązek występowania przeciw władzy, w przypadku gdy narusza prawa człowieka: „jeżeli jednak długie pasmo nadużyć i uzurpacji zmierzających niezmiennie do jednego celu ujawnia zamiar ujarzemia ludzi pod absolutnym despotyzmem, wtedy jest ich prawem, jest ich obowiązkiem zrzućenie takiego rządu i ustanowienie nowych strażników ich przyszłego bezpieczeństwa”. Obywatele mają zatem obowiązek cywilnego nieposłuszeństwa wobec władzy, która nie przestrzega ich praw.

Historia – także historia Polski – zna wiele przykładów słusznych protestów obywateli przeciwko władzy. Gdyby nie takie protesty, jak na przykład strajki robotników w sierpniu 1980 r., być może do dziś rządziłaby w Polsce partia komunistyczna. Jak sądzicie, czy zasada nieposłuszeństwa obywatelskiego powinna znaleźć się w polskiej konstytucji?

▲ W latach 80. XX wieku obywatele PRL sprzeciwiali się władzy, która naruszała ich prawa. Na zdjęciu – demonstracja „Solidarności” w czasie stanu wojennego w maju 1982 r.

▲ Mahatma Gandhi (z prawej) z pierwszym premierem niepodległych Indii Jawaharlalem Nehru.

GANDHI*

Symbolem szlachetnej i w dodatku skutecznej walki bez użycia przemocy jest Mahatma Gandhi.

Urodził się w Indiach w czasach, gdy były one kolonią angielską. W walce przeciwko Brytyjczykom – która ostatecznie przyczyniła się do odzyskania przez Indie niepodległości – odwoływał się do zasady nieposłuszeństwa obywatelskiego. Uważał, że w walce o prawa nie wolno nigdy stosować przemocy – nawet w odpowiedzi na przemoc. Gandhi twierdził, że ludzie mogą występować przeciwko władzy, jeśli uznają, że jej działania są sprzeczne z nakazami prawa moralnego. Głosił zasadę „upierania się przy prawdzie” i nawoływał do

zaprzestania współpracy z władzami angielskimi, bojkotu towarów brytyjskich i niepłacenia podatków (w marcu 1930 r. zainicjował tzw. marsz solny, będący masowym protestem przeciwko podatkowi solnemu), organizował protestacyjne głodówki, głośną skierowaną do Anglików hasło „Opuśćcie Indie”.

Zwyciężajcie nienawiść miłością, nieprawdę prawdą, przemoc – cierpieniem.

Jeśli nie jesteś pewien, czy to, co chcesz przedsięwziąć, ma jakiś sens, przypomnij sobie twarz człowieka, który utracił już wszelką nadzieję, i zapytaj sam siebie, czy to, co zamierzasz zrobić, pomoże także i jemu. Czy pozwoli mu odzyskać wpływ na własne życie i los?

Mahatma Gandhi (1869-1948), indyjski przywódca narodowy

P DEBATY O PRAWACH I WOLNOŚCIACH**

Prawa człowieka uznaje się za powszechne i nienaruszalne, ale ich granice i sposoby realizacji w różnych krajach stają się często przedmiotem debaty. Wszyscy zgadzają się, że granicą uprawnień jednego człowieka są prawa i wolności innych ludzi, jednak już w konkretnych przypadkach oceny mogą być różne. Tak jest np. w przypadku wolności słowa – wszyscy są zgodni, że jest to jedno z fundamentalnych praw człowieka, ale gdy chodzi o ocenę artykułu opisującego czyjeś prywatne życie albo wulgarnego tekstu piosenki, opinie już wcale nie muszą być takie same. Różnie też interpretuje się obowiązki państwa związane z zapewnieniem praw ekonomicznych (np. co konkretnie znaczy „prawo do godziwych warunków pracy”), społecznych (np. prawa do edukacji) czy kulturalnych (np. prawa do udziału w życiu kulturalnym).

Dyskusowanie o prawach człowieka ma głęboki sens także dlatego, że pozwala nam samym sprecyzować nasze poglądy, nazwać różnice między odmiennymi stanowiskami i mimo wszystko szukać porozumienia z tymi, którzy myślą inaczej niż my.

DEBATY W KLASIE, SZKOLE, INTERNECIE...

Zorganizujcie debatę o prawach człowieka w waszej klasie lub szkole. Zdecydujcie najpierw, jakimi prawami lub wolnościami chcecie się zająć. Odnajdźcie dokumenty międzynarodowe i krajowe, które regulują ten obszar, a także informacje o konkretnych problemach, które się z nim wiążą. Materiały pomocnicze

* Wykorzystano tekst autorstwa Tomasza Merty, KOSS. *Podręcznik i ćwiczenia. Wersja rozszerzona*. Cz. I, Warszawa 2008, s. 168.

** Tekst opracowała Alicja Pacewicz.

do dwóch wybranych tematów – wolności słowa oraz kary śmierci – zamieszczamy w dalszej części rozdziału, a wskazówki dotyczące prowadzenia debat i dyskusji znajdziecie na końcu podręcznika. Debaty w klasie, szkole lub internecie mogą się przerodzić w projekt edukacyjny.

WAŻNE SŁOWA

■ godność ■ równość ■ konstytucja ■ deklaracja ■ konwencja ■ pakt ■ prawo międzynarodowe ■ prawa osobiste, polityczne, ekonomiczne, socjalne i kulturalne ■ generacje praw człowieka ■ obywatelskie nieposłuszeństwo ■

📄 SPRAWDŹ SIĘ SAM/A

- ✓ Jakie są najważniejsze dokumenty – historyczne i współczesne – związane z prawami człowieka?
- ✓ Co oznacza, że prawa człowieka są powszechne, przyrodzone i niezbywalne?
- ✓ Podaj przykłady praw osobistych, politycznych oraz ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych, które posiadasz jako obywatel RP. Jak z nich korzystasz?
- ✓ Jakie prawa zalicza się do poszczególnych generacji praw człowieka?

3. Prawo o prawach człowieka

[powrót](#)

- Jakie najważniejsze dokumenty międzynarodowe określają prawa człowieka? ■ Jakie prawa i wolności zawierają? ■ Gdzie i dlaczego wciąż dochodzi na świecie do naruszania praw człowieka? ■ Jakie dylematy i problemy wiążą się z ich przestrzeganiem? ■

POWSZECHNA DEKLARACJA

PRAW CZŁOWIEKA

[powrót do s. 172](#)

Po II wojnie światowej w Paryżu zebrał się przedstawiciele państw należących do Organizacji Narodów Zjednoczonych i uchwalili **Powszechną Deklarację Praw Człowieka**. Deklaracja składa się z preambuły i 30 artykułów. Głosi ona, że przyrodzona godność oraz równe i niezbywalne prawa wszystkich członków wspólnoty ludzkiej są podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie. Stwierdza, iż to brak poszanowania praw człowieka doprowadził do aktów barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości. Najwznioślejszym celem ludzkości jest według niej budowanie świata, w którym ludzie będą korzystać z wolności słowa i przekonań oraz z wolności od strachu i nędzy. Deklaracja nie jest niestety aktem prawnym, ale jedynie **zobowiązaniem o charakterze politycznym**. Oznacza to, że jej przestrzeganie zależy wyłącznie od dobrej woli sygnatariuszy. Natomiast na straży **Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i politycznych** (Polska ratyfikowała go w 1977 r.) stoi Komitet Praw Człowieka w Genewie rozpatrujący sprawozdania państw-stron paktu oraz zawiadomienia indywidualne.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (wybrane artykuły)

Art. 1 Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swojej godności i swoich praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa.

Art. 2 Każdy człowiek posiada wszystkie prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji bez względu na jakiegokolwiek różnice rasy, koloru, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych i innych, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek innego stanu (...).

Art. 3 Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swojej osoby.

Art. 4 Nie wolno nikogo czynić niewolnikiem ani nakładać na niego służebności; niewolnictwo i handel niewolnikami są zakazane we wszystkich swych postaciach.

Art. 12 Nikt nie może być poddany arbitralnemu ingerowaniu w jego życie prywatne, rodzinne, domowe lub korespondencję ani też atakom na jego honor i dobre imię. Każdy człowiek ma prawo do ochrony prawnej przeciwko takim ingerencjom i atakom.

Art. 21.1. Każdy człowiek ma prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem bezpośrednio lub też przez swobodnie wybranych przedstawicieli.

2. Każdy człowiek ma prawo do równego dostępu do służby politycznej w swoim kraju.

3. Wola ludu będzie podstawą władzy rządu: wola ta będzie przedstawiona w okresowo przeprowadzanych i rzetelnych wyborach, które powinny być powszechne i równe, przeprowadzone w tajnym głosowaniu lub w innej zapewniającej wolne głosowanie procedurze.

Art. 23.1. Każdy człowiek ma prawo do pracy, swobodnego wyboru zatrudnienia, sprawiedliwych i zadowalających warunków pracy i do ochrony przed bezrobociem.

2. Każdy człowiek, bez żadnej dyskryminacji, ma prawo do równej płacy za równą pracę.

Art. 24. Każdy człowiek ma prawo do urlopu i wypoczynku, włączając w to rozsądne ograniczenie godzin pracy i okresowe płatne urlopy.

Art. 26. Każdy człowiek ma prawo do oświaty. Oświata będzie bezpłatna, przynajmniej na poziomie podstawowym. Oświata w zakresie podstawowym będzie obowiązkowa. Oświatę w zakresie technicznym i zawodowym należy uczynić powszechnie dostępną, a oświata na poziomie wyższym powinna być równie dostępna dla wszystkich, zależnie od zalet osobistych.

Jak sądzicie, z jakimi problemami będzie się łączyła tematyka praw człowieka w przyszłości, na przykład za 20, 30 lat? Jakie nowe dziedziny życia będą wymagały uregulowań?

EUROPEJSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA

Innym ważnym aktem jest **Europejska Konwencja Praw Człowieka** (pełna nazwa: Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności). To **umowa międzynarodowa**, a nie deklaracja. Została opracowana przez Radę Europy, organizację, którą powołało do życia 10 państw w 1949 r. Konwencja weszła w życie w 1953 roku; do dziś podpisało ją 47 państw, i to nie tylko europejskich! Europejska Konwencja Praw Człowieka składa się z katalogu praw i wolności, ale także z protokołów dodatkowych. Prawa i wolności wymienione w konwencji to między innymi:

- prawo do życia,
- zakaz tortur,
- zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej,
- prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego,
- prawo do rzetelnego procesu sądowego,
- zakaz karania bez podstawy prawnej,
- prawo do poszanowania życia rodzinnego i prywatnego,
- wolność myśli, sumienia i wyznania,
- wolność wyrażania opinii,
- wolność zgromadzeń i stowarzyszania się,
- prawo do zawarcia małżeństwa,
- prawo do skutecznego środka odwoławczego,
- zakaz dyskryminacji z powodu płci, rasy, koloru skóry, języka, religii, przekonań politycznych i innych, pochodzenia narodowego lub społecznego, przynależności do

mniejszości narodowej, majątku, urodzenia bądź z jakichkolwiek innych przyczyn (zobacz też – rozdział VI o protokole dodatkowym).

Protokoły dodatkowe, które uzupełniają Europejską Konwencję Praw Człowieka, dotyczą istotnych spraw. Protokół 6 uchwalony w 1985 r. znosi karę śmierci w czasie pokoju oraz protokół 13 z 2002 r. zakazuje kary śmierci w każdych warunkach, także w czasie wojny.

Polska ratyfikowała w 2000 r. protokół 6, natomiast do tej pory nie ratyfikowała protokołu 13 – jak sądzisz, czy powinna to zrobić?

Zainteresowanie tym, co obecnie nazywamy prawami człowieka, przejawiało się nieregularnie: przy okazji kampanii sprzeciwu wobec handlu niewolnikami, kampanii na rzecz humanitarnego prawa wojennego, ochrony mniejszości oraz emancypacji kobiet. Później istotne stały się także problemy praw robotników. Postęp praw człowieka trwa...

M. Freeman, *Prawa człowieka*, Warszawa 2007 r.

KARTA PRAW PODSTAWOWYCH

[powrót](#)

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej została podpisana w 2000 r. w Nicei w imieniu trzech organów Unii Europejskiej: Parlamentu, Rady UE oraz Komisji Europejskiej, powtórnie, z poprawkami, podpisana przez przewodniczących tych organów podczas szczytu w Lizbonie 12 grudnia 2007 r. Moc

wiążąca dokumentu została mu nadana przez **traktat lizboński**, który wszedł w życie w 2009 r. Wielka Brytania dołączyła do traktatu lizbońskiego protokół nr 7 (tzw. protokół brytyjski), który ogranicza stosowanie Karty w tym państwie. Powodem przyjęcia tej klauzuli była niechęć do związania się obowiązkami socjalnymi oraz sprzeciw wobec wzrostu kompetencji Trybunału Sprawiedliwości UE. Do protokołu brytyjskiego przystąpiła też Polska.

Karta gwarantuje mieszkańcom Europy:

■ **Godność:** prawo do życia i prawo do integralności, zakazuje tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, niewolnictwa i pracy przymusowej.

■ **Wolności:** poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego, ochronę danych osobowych, prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, prawo do zawarcia małżeństwa i do założenia rodziny, wolność myśli, sumienia i religii, wypowiedzi i informacji, zgromadzania się i stowarzyszania się, wolność sztuki i nauki oraz prawo do nauki, wolność wyboru zawodu i prawo do podejmowania pracy, wolność prowadzenia działalności gospodarczej, prawo własności i prawo do azylu.

■ **Równość:** wobec prawa, różnorodność kulturową, religijną i językową, równość kobiet i mężczyzn, prawa dziecka, osób w podeszłym wieku. W tej części zawarty jest też zakaz dyskryminacji.

■ **Solidarność:** prawo pracowników do informacji i konsultacji w ramach przedsiębiorstwa, do rokowań i działań zbiorowych, prawo dostępu do pośrednictwa pracy, ochronę w przypadku nieuzasadnionego zwolnienia z pracy, należyte i sprawiedliwe warunki pracy, zabezpieczenie społeczne i pomoc społeczną, ochronę zdrowia, do-

stęp do usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym, ochronę środowiska i ochronę konsumentów. Zakazuje pracy dzieci i chroni młodocianych w pracy.

- **Prawa obywatelskie:** prawo głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego i w wyborach lokalnych, prawo do dobrej administracji, prawo dostępu do dokumentów, prawo petycji, swobodę przemieszczania się i pobytu, opiekę dyplomatyczną i konsularną.

- **Sprawiedliwość:** prawo do bezstronnego sądu, domniemanie niewinności i prawo do obrony, proporcjonalność kar do czynów zabronionych, zakaz ponownego sądenia lub karania w postępowaniu karnym za ten sam czyn zabroniony pod groźbą kary.

powrót

KONWENCJA O PRAWACH DZIECKA

Choć społeczność międzynarodowa przyznaje dzieciom wiele praw, sytuacja milionów dzieci na świecie jest dramatyczna. Ośmioro na tysiąc umiera przed ukończeniem piątego roku życia (a w krajach najbiedniejszych, takich jak Sudan Południowy czy Sierra Leone, nawet 30 proc!). Prawie 250 milionów dzieci między 5. a 7. rokiem życia pracuje, z czego 180 milionów w warunkach zagrażających ich życiu lub zdrowiu.

▲ Zgodnie z Konwencją o Prawach Dziecka prawo do bezpłatnej nauki w zakresie szkoły podstawowej przysługuje wszystkim na całym świecie. Niestety, ponad 100 milionów dzieci nie może z niego korzystać.

Prawo do nauki nie dla wszystkich

- 125 mln dzieci w wieku szkolnym na świecie nie chodzi do szkoły.

- 150 mln dzieci przerywa edukację przed ukończeniem IV klasy, zwykle zanim nauczą się czytać i pisać.

- W większości krajów subsaharyjskiej Afryki i w południowej Azji edukacja trwa 4-7 lat, w krajach wysoko rozwiniętych – 15-17 lat.

- Na świecie jest 870 mln analfabetów, 70% z nich to dziewczynki i kobiety.

Prawa dziecka zajmują szczególne miejsce w systemie praw człowieka. Dziecko nie ma pełnej możliwości samodzielnego działania ani pełnej zdolności do rozpoznawania, co naprawdę leży w jego interesie. Prawa dziecka są przy tym powiązane z prawami rodziców. To na nich przede wszystkim spoczywa **obowiązek wychowania i ochrony dziecka**. Państwo może ingerować jedynie tam, gdzie rodzicielska opieka i władza są jawnie niedostateczne i szkodliwe, a interesy dziecka poważnie zagrożone. Poddanie dzieci władzy rodzicielskiej nie oznacza jednak, że są one własnością rodziców. Troska o **dobro dziecka** stanowi podstawową zasadę regulacji jego praw.

W uchwalonej w 1989 r. Konwencji o Prawach Dziecka dzieciom przyznano liczne prawa osobiste, socjalne i kulturalne. Pominięto jedynie prawa ekonomiczne, uznając, że dzieci powinny się uczyć i rozwijać, a nie pracować.

KONWENCJA O PRAWACH DZIECKA (wybrane postanowienia)

Prawa osobiste

- prawo do życia i rozwoju,
- prawo do tożsamości, do rejestracji po urodzeniu, posiadania imienia i nazwiska

oraz prawo do uzyskania obywatelstwa,

- prawo dziecka do rodziny, tj. do wychowywania przez rodziców, a w razie rozłączenia z rodzicami, do kontaktów z nimi i połączenia, jeśli będzie to możliwe,
- prawo do swobody myśli, sumienia i wyznania,
- wolność wypowiedzi, wyrażania poglądów i ich poszanowania stosownie do wieku dziecka (dziecko winno być wysłuchane w postępowaniu administracyjnym i sądowym w sprawach, które go dotyczą, np. adopcji),
- wolność od przemocy fizycznej i psychicznej, wyzysku, nadużyć seksualnych, wszelkiego okrucieństwa,
- wobec dziecka nie można orzekać kary śmierci ani dożywotniego więzienia.

Prawa socjalne i kulturalne

- prawo do ochrony zdrowia,
- prawo do odpowiednich warunków życia,
- prawo do wypoczynku,
- prawo do nauki; nauka w zakresie szkoły podstawowej jest bezpłatna i obowiązkowa,
- prawo do korzystania z dóbr kultury,
- prawo do informacji,
- prawo do znajomości swoich praw.

Szczególne prawa konwencja przyznaje dzieciom upośledzonym fizycznie, umysłowo, niedostosowanym społecznie.

Starszym dzieciom konwencja przyznała także pewne prawa polityczne: do stowarzyszania się i zgromadzeń w celach pokojowych.

Kontrowersje wzbudziło przyznanie dzieciom swobody myśli, sumienia i wyznania oraz do swobodnego wyrażania swoich poglądów. Polska, ratyfikując konwencję, zastrzegła, że realizacja tych praw „dokonuje się z poszanowaniem władzy rodzicielskiej, zgodnie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka w rodzinie i poza rodziną”.

INNE DOKUMENTY DOTYCZĄCE PRAW DZIECKA

Obok Konwencji o Prawach Dziecka istnieje wiele aktów prawnych, które zapewnić mają ochronę praw dziecka. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło później także dwa protokoły fakultatywne do konwencji, które poszerzają zakres ochrony w odniesieniu do uczestnictwa dzieci w konfliktach zbrojnych oraz w sprawie handlu dziećmi, prostytucji i pornografii dziecięcej.

W 2002 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło ponadto uchwałę „Świat przyjazny dzieciom”, która zmierza do zapewnienia w praktyce realizacji praw dziecka.

W Europie do ważniejszych dokumentów, w których przewidziano ochronę praw dziecka, należą: europejska konwencja o wykonywaniu praw dziecka (1996 r.), konwencja o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i nadużyciami (2007 r.) oraz Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej.

PRAWA DZIECKA W POLSCE

Zgodnie z art. 72 konstytucji Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed: przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma **prawo do pomocy władz publicznych**. W toku ustalania praw dziecka

należy wysłuchać i w miarę możliwości uwzględnić zdanie dziecka. Zakaz stosowania kar cielesnych wprowadzony art. 40 konstytucji oczywiście oznacza przede wszystkim zakaz bicia dzieci przez rodziców, ale także przez opiekunów i wychowawców (w 2011 roku do Kodeksu rodzinnego wprowadzono stosowny artykuł – patrz ramka poniżej).

Prawa dziecka opisane są też w wielu ustawach. Są to m.in.:

- Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 1964 r.;
- Kodeks pracy z 1974 r. zajmujący się m.in. zatrudnianiem młodocianych (patrz s. 46);
- Ustawa o systemie oświaty z 1991 r., która reguluje kwestie dotyczące edukacji (patrz s. 124);
- Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z 1982 r., która ma m.in. przeciwdziałać demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz stwarzać warunki powrotu do normalnego życia tym, którzy popadli w konflikt z prawem (więcej w lekcji „Ochrona praw i wolności” na s. 161).

Art. 96(1). Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych.

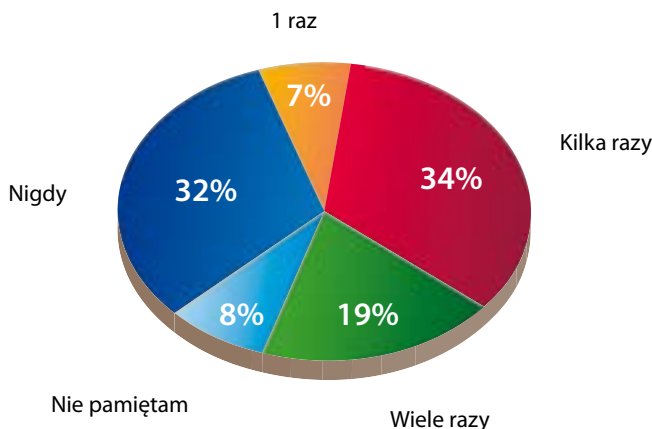
Kodeks rodzinny

Prawa dziecka podlegają w Polsce ścisłej ochronie prawnej. Mimo to co roku tysiące małoletnich pada ofiarą przemocy, maltretowania i poniżania ze strony dorosłych (a często także rówieśników), a instytucje publiczne często nie są w stanie temu zapobiec ani udzielić pokrzywdzonym należytej pomocy. W 2010 r. trzy tysiące osób skazano za znęcanie się nad dziećmi, ale to jedynie wierzchołek góry lodowej. W badaniach prowadzonych przez Fundację Dzieci Niczyje aż 17 proc. nastolatków przyznało, że są regularnie bici w domu. Ważne źródło naruszania praw tysięcy dzieci do godnego życia i rozwoju to ubóstwo lub inne problemy bytowe, z którymi wiele polskich rodzin nie jest w stanie sobie poradzić. Każdego roku ośrodki pomocy społecznej udzielają wsparcia ponad 100 tys. młodych ludzi, wiele dzieci korzysta z dożywiania i innych działań pomocowych prowadzonych przez inne instytucje publiczne, organizacje pozarządowe czy parafie kościelne.

Miernikiem świadomości praw dziecka w Polsce może być właśnie spór o tzw. prawo do klapsa, czyli o stosowanie przemocy wobec dzieci. Prawo jednoznacznie tego zakazuje, a wciąż publicznie słyszy się: „Mnie też bito i wyszedłem na ludzi...”

Wyniki badań socjologicznych pokazują, że wielu dorosłych Polaków doświadczyło przemocy w dzieciństwie. W 2009 r. jedynie 32 proc. odpowiedziało, że nigdy nie byli bici, a 60 proc. pamiętało, iż co najmniej raz to ich spotkało.

KARY FIZYCZNE DOŚWIADCZANE W DZIECIŃSTWIE

Źródło: Sajkowska M. (2009), *Bicie dzieci i doświadczenia dorosłych Polaków*, Millward Brown SMG/KRC/Fundacja Dzieci Niczyje

▲ Janusz Korczak
(1872-1942)

JANUSZ KORCZAK*

„Wzywam o Magna Charta Libertatum, o prawa dziecka...” – pisał Janusz Korczak w książce „Jak kochać dziecko”. Korczak był lekarzem i społecznikiem oddanym dzieciom. W latach 30. XX wieku prowadził radiowe audycje dla dzieci. Przede wszystkim zaś stworzył „Dom” – miejsce godnego życia dla bezdomnych i osieroconych dzieci. Napisał też wiele książek dla dzieci i o dzieciach, w tym „Króla Macjusia I”. Podczas II wojny nie opuścił swoich wychowanków. Towarzyszył dzieciom z warszawskiego getta do obozu w Treblince, gdzie wraz z nimi zginął.

Rok 2012 został ustanowiony Rokiem Janusza Korczaka. Rzecznik praw dziecka Marek Michalak wyraził nadzieję, że „będzie to rok głębokiej refleksji nad sprawami dzieci, nad tym, jak poprawić komunikację z nimi, jak dbać o ich bezpieczeństwo”.

WAŻNE SŁOWA

■ deklaracja ■ konwencja ■ ratyfikacja ■ prawo do życia i rozwoju ■ prawo do tożsamości ■ wolność sumienia ■ prawa dziecka ■

SPRAWDŹ SIĘ SAM/A

- ✓ Jakie są najważniejsze postanowienia trzech omówionych w lekcji dokumentów?
- ✓ Dlaczego nadal dochodzi do naruszania praw człowieka? Podaj przykłady ze świata i z Polski.
- ✓ W jaki sposób dowiadujemy się o łamaniu praw człowieka?
- ✓ Podaj przykłady innych dylematów związanych z granicami praw człowieka i ich przestrzeganiem.

* Wykorzystano tekst autorstwa Tomasza Merty, *KOSS. Podręcznik i ćwiczenia. Wersja rozszerzona*. Cz. I, Warszawa 2008, s. 162.

4. Prawo do prywatności – obywatel i media

■ Dlaczego każdy ma prawo do prywatności? ■ Jakie są granice wykorzystywania informacji o obywatelach przez instytucje publiczne? ■ Czy wolność słowa usprawiedliwia naruszanie prywatności przez media? ■ Na czym w Polsce polega ochrona danych osobowych? ■

GRANICE NASZEJ PRYWATNOŚCI [powrót](#)

Konstytucja gwarantuje obywatelom **prawo do prywatności** w relacjach z organami władzy oraz innymi osobami i instytucjami. Wiele jednak zależy od tego, jak zdefiniujemy „życie prywatne”. Zauważcie, jak wiele informacji na swój temat ludzie zamieszczają w internecie. Z portali społecznościowych bez specjalnego wysiłku można się dowiedzieć o sprawach, które kiedyś uchodziły za poufne czy nawet intymne. Jak daleko sięgają dziś granice prawa do prywatności?

Granice prywatności mogą wydawać się trudne do uchwycenia zwłaszcza w przypadku znanego polityka czy sławnego aktora. Podkreśla się, że jeśli o nich chodzi, prawo do prywatności nie obejmuje okoliczności, zachowań czy wydarzeń bezpośrednio związanych z **działalnością o charakterze publicznym**. Niemniej jednak zawsze pojawia się sfera, którą możemy określić jako „życie prywatne danej osoby” – nawet w wypadku niedbającego zwykle o tajemnicę celebrytę.

Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.

Art. 47 Konstytucji RP

Z ŻYCIA WZIĘTE

Monitoring w szkołach

Instalowanie na terenie szkół mikrofonów umożliwiających rejestrację prywatnych rozmów uczniów i nauczycieli może naruszać konstytucyjne prawo do ochrony życia prywatnego – zauważył Rzecznik Praw Obywatelskich.

Potrzeba prywatności ma aspekt indywidualny i społeczny. Pewność, że pozostaje się anonimowym lub co najmniej, że kontroluje się to, co wiedzą na nasz temat inni, oraz możliwość odizolowania się od innych ludzi zapewnia spokój i komfort psychiczny. Poczucie bezpieczeństwa bądź zagrożenia prywatności ma również bezpośredni wpływ na chęć uczestnictwa młodych ludzi w życiu społecznym – stwierdził rzecznik.

(PAP, 23 października 2007 r.)

A co ty sądzisz o monitoringu w szkołach?

DOBRA OSOBISTE I PRYWATNOŚĆ POD OCHRONĄ

Konstytucja chroni nie tylko naszą prywatność, ale także zdrowie, wolność i cześć, a więc to wszystko, co składa się na nasze dobra osobiste – niemajątkową, indywidualną wartość każdego człowieka. Katalog dóbr osobistych chronionych przepisami prawa cywilnego jest szerszy i obejmuje:

- zdrowie
- cześć
- nazwisko lub pseudonim
- tajemnicę korespondencji
- twórczość artystyczną
- wolność
- swobodę sumienia
- wizerunek
- nietykalność mieszkania.

Zgodnie z konstytucją do ujawnienia informacji dotyczących naszej osoby może nas zobowiązać wyłącznie ustawa. Władze publiczne w demokratycznym państwie prawnym nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne ([art. 51, par. 1-2 Konstytucji RP](#)).

Jeśli uważamy, że nasze dobro osobiste lub prywatność są zagrożone, a polubownie problemu rozwiązać się nie udało, możemy dochodzić swoich praw w sądzie cywilnym ([patrz: s. 50](#)). Zależnie od okoliczności, można też zażądać **zadośćuczynienia** finansowego lub wpłaty na wskazany cel społeczny. Więcej szczegółów znajdziemy przede wszystkim w [Kodeksie cywilnym](#).

Z ŻYCIA WZIĘTE

Jesteśmy coraz bardziej świadomi konieczności ochrony swoich danych. Według ankiety przeprowadzonej w 2010 r. w pięciu krajach Unii już 85% Europejczyków uważa sprawę ochrony swoich danych za bardzo ważną, 66% obawia się, że nie kontroluje przepływu swoich danych osobowych, 80% boi się sprzedania danych o nich osobom trzecim.

(„Gazeta Wyborcza”, 8 lutego 2011 r.)

DANE OSOBOWE – CO TO TAKIEGO?

Ważnym elementem ochrony prywatności i innych dóbr osobistych są przepisy prawne dotyczące tzw. danych osobowych. Są to wszelkie informacje, które „dotyczą zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osoby fizycznej”, czyli takie, na podstawie których można określić tożsamość – bezpośrednio lub pośrednio. Ochronie podlegają więc: imię i nazwisko, numer PESEL czy wysokość wynagrodzenia lub stan zdrowia. Mogą to być też informacje o naszych zainteresowaniach, nawykach czy nałogach.

Danych osobowych nie wolno gromadzić ani przetwarzać bez zgody zainteresowanego. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy inaczej nie da się ochronić naszych żywotnych interesów, np. jeśli nie da się inaczej zrealizować umowy (np. umowa sprzedaży), której jesteśmy stroną. Możliwe jest także przetwarzanie danych osobowych, gdy wykonuje się określone prawem zadania dla dobra publicznego. Na przykład Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych stwierdził, że szpitale nie muszą uzyskiwać wcześniej zgody od pacjentów na to, aby przysyłać do nich imienne zaproszenie do skorzystania z bezpłatnych badań profilaktycznych.

Warto także pamiętać, że zgodnie z obowiązującymi przepisami oceny są jawne dla ucznia i jego rodziców. Uczeń, który stał się pełnoletni, nie może zatem zastrzec, aby

jego oceny, które wpisano do dziennika lekcyjnego, nie były przekazywane jego rodzicom.

Uwaga! Czasem w umowach podsuwa się nam pisaną maczkiem zgodę na przetwarzanie naszych danych osobowych, zwykle w bardzo szerokim zakresie. Nie ma rady, trzeba zawsze sprawdzać, co podpisujemy, a w razie wątpliwości – poprosić o dodatkowe wyjaśnienia. Zgoda na przetwarzanie danych jest zawsze **dobrowolna** i nikt nie może jej na nas wymusić.

Jeśli twoje prawa zostały naruszone, możemy poszukać pomocy u Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych (GIODO). W przypadku złamania przepisów o ochronie danych osobowych Inspektor może w drodze decyzji administracyjnej nakazać przywrócenie stanu zgodnego z prawem. Więcej wskázówek na www.giodo.gov.pl.

PRYWATNOŚĆ W SIECI

Mimo wszystkich swych zalet, internet niesie też pewne zagrożenia dla użytkowników. Jednym z nich jest niekontrolowane przez nikogo wykorzystywanie np. do celów komercyjnych informacji i danych, jakie podajemy, komunikując się ze sobą lub dokonując zakupów w sieci. Dlatego Komisja Europejska postanowiła chronić naszą prywatność w internecie.

Zapowiadane regulacje opierają się na tzw. prawie do bycia zapomnianym, czyli usuwaniu naszych danych osobowych. Miałyby to zablokować m.in. sprzedawanie informacji o użytkownikach firmom, które potrzebują baz potencjalnych nabywców swoich usług czy produktów.

Po drugie, internauci mają być powiadamiani – w jasny i zrozumiały sposób – jakie informacje o nich są zbierane, jak mogą zostać użyte oraz do kogo zgłaszać nadużycia. Taka przejrzystość zasad obowiązywałaby zwłaszcza serwisy społecznościowe (np. Facebook czy Nasza Klasa).

Trzecią zasadą będzie „domyślna prywatność”: ustawienia chroniące prywatność użytkowników mają być proponowane w pierwszej kolejności. Na zbieranie i przetwarzanie informacji o sobie internauta będzie musiał wydać dodatkową zgodę.

Komisja Europejska chce, by takie unijne prawo – po uchwaleniu – było stosowane przez wszystkie firmy świadczące w sieci usługi obywatelom UE, bez względu na to, gdzie jest ich siedziba. Ograniczyłoby to praktyki potentatów internetowych, jak Google czy Facebook.

Z ŻYCIA WZIĘTE

Mam profil w portalu społecznościowym. Umieszczam tam moje wiersze, filmiki i zdjęcia, które oglądają moi internetowi znajomi. Czy istnieją jakieś zagrożenia, o których powinienem pamiętać?

* Odpowiedź: Przepisy UE chronią naszą prywatność i prawa własności intelektualnej, jak również prawa osób, które są wymieniane na naszych blogach lub w portalach społecznościowych. Należy jednak pamiętać, że zawsze istnieje ryzyko, że to, co zamieszczamy w internecie – blogi, zdjęcia, nagrania wideo, wiadomości – może zostać wykorzystane niezgodnie z przeznaczeniem przez osoby trzecie.

Istnieją proste sposoby na to, by chronić swoją prywatność i ograniczyć ryzyko kradzieży tożsamości. Trzeba ograniczać dostęp do zamieszczanych przez nas treści, np. poprzez wykorzystanie ustawień polityki prywatności na danej stronie, założenie hasła dostępu do swojego bloga, dzięki któremu widzimy, kto go czyta, zablokowanie dostępu do albumów ze zdjęciami w portalach społecznościowych wszystkim z wyjątkiem wybranych osób.

Odpowiedzialność spoczywa na nas. Trzeba ostrożnie selekcjonować treści, jakie umieszczamy w sieci, i pamiętać, co i gdzie włożyliśmy. Wszystko, co umieścimy w internecie lub komuś prześlemy, przestaje być rzeczą prywatną i może zostać wykorzystane w sposób, który nie przyszedłby nam do głowy. Wielu pracodawców szuka w internecie informacji o osobach starających się o pracę. Zdjęcia z szalonej imprezy mogą sprawić, że praca naszych marzeń przejdzie nam koło nosa.

Pamiętajmy również o tym, że powinniśmy zamieszczać w internecie wyłącznie treści (teksty, muzykę, zdjęcia, nagrania wideo), które sami stworzyliśmy. **Jeżeli chcemy zamieścić materiały innych osób, musimy najpierw upewnić się, czy w ten sposób nie naruszymy czyichś praw!**

▲ Dziennikarstwo to nie tylko informacje, ale także komentarz czy felieton. Na zdjęciu: wysokie odznaczenie państwowe za działalność na rzecz wolności słowa otrzymuje z rąk Prezydenta RP znany satyryk Jacek Fedorowicz.

Bądź przeczorny w sieci

1. Dobrze się zastanów, co właściwie mówią o tobie materiały, które chcesz zamieścić w internecie, zanim zdecydujesz się udostępnić je innym. Ta decyzja może mieć poważne następstwa dla twojego życia osobistego i zawodowego.
2. Tam, gdzie się da, używaj nicka zamiast prawdziwego imienia i nazwiska, aby chronić swoją tożsamość (np. prowadząc blog). Aby dowiedzieć się więcej o prywatności w internecie, przeczytaj porady dotyczące bezpieczeństwa w sieci.
3. Korzystaj z ustawień dotyczących prywatności, aby zapewnić sobie wyższy poziom ochrony online.
4. Zamieszczaj w internecie wyłącznie treści, których jesteś autorem, a przed załadowaniem zdjęć lub filmów, na których pojawiają się inne osoby, pytaj te osoby o zgodę.
5. Pamiętaj: informacje, które umieścisz w internecie, przestają być rzeczą prywatną, tym samym tracisz kontrolę nad tym, gdzie i jak zostaną wykorzystane.

Źródło: ec.europa.eu/information_society/eyouguide/

OBYWATEL I MEDIA

Media zwane są czwartą władzą (po władzy ustawodawczej, sądowniczej i wykonawczej) – w naszym interesie mogą i powinny patrzeć pozostałym trzem władzom na ręce. W demokratycznych państwach media zwykle pełnią tę rolę. Jednak nawet one mogą zwrócić się przeciwko tym, których mają chronić. Dziennikarz może np. ujawnić coś, co jest naszą prywatną sprawą. Trzeba więc znać swoje prawa.

Poza ochroną prawa do prywatności (w tym naszych danych osobowych) media muszą respektować też nasze dobra osobiste. Przed nadużyciami ze strony mediów chronią nas również przepisy prawa prasowego.

Co jest materiałem prasowym? Każdy opublikowany (lub przekazany do opublikowania) w prasie tekst albo obraz o charakterze informacyjnym, publicystycznym, dokumentalnym lub innym. Dziennikarz ma zatem obowiązek zachowania w tajemnicy: ■ danych umożliwiających identyfikację autora, jak również innych osób udzielających informacji, jeżeli osoby te zastrzegły nieujawnianie danych, ■ wszelkich informacji, których ujawnienie mogłoby naruszać chronione prawem interesy osób trzecich.

Art. 12. Dziennikarz jest obowiązany:

1. zachować szczególną staranność i rzetelność przy zbieraniu i wykorzystywaniu materiałów prasowych, zwłaszcza sprawdzić prawdziwość uzyskanych informacji lub podać ich źródło,
2. chronić dobra osobiste oraz interesy działających w dobrej wierze informatorów i innych osób, które okazują mu zaufanie.

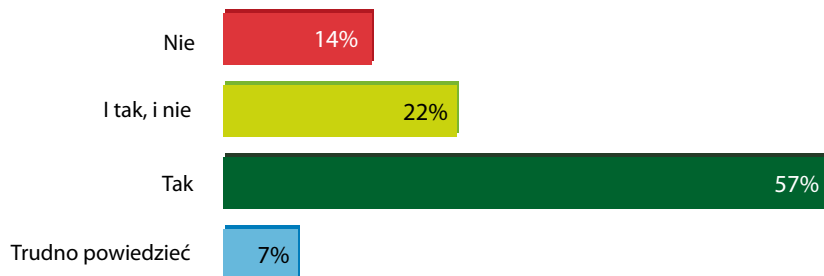
Art. 14.1. Publikowanie lub rozpowszechnianie w inny sposób informacji utrwalo-nych za pomocą zapisów fonicznych i wizualnych wymaga zgody osób udzielających informacji.

5. Dziennikarz nie może opublikować informacji, jeżeli osoba jej udzielająca zastrzegła poufność ze względu na tajemnicę zawodową.

6. Nie wolno bez zgody osoby zainteresowanej publikować informacji oraz danych dotyczących prywatnej sfery życia, chyba że wiąże się to bezpośrednio z działalnością publiczną danej osoby.

Prawo prasowe, ustawa z 26 stycznia 1984 r. z późniejszymi zmianami

CZY MASZ ZAUFANIE DO POLSKICH DZIENNIKARZY?

Źródło: [Oceny pracy dziennikarzy, raport CBOS z listopada 2006 r.](#)

WAŻNE SŁOWA

■ prawo do prywatności ■ dobra osobiste ■ dane osobowe ■ monitoring ■ etyka dziennikarska ■ wolność słowa ■ materiał prasowy ■ polityka prywatności ■

SPRAWDŹ SIĘ SAM/A

- ✓ Na czym w praktyce polega prawo obywatela do prywatności?
- ✓ Co to są dane osobowe i na czym polega ich ochrona?
- ✓ Jak chronić swoją prywatność w internecie?
- ✓ Jakie masz prawa w kontaktach z mediami?